

УДК 007:659.3

УКРАЇНА НА ПЕРЕДОВІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО ФРОНТУ

Олег Джолос

*Інституту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка,
вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,
e-mail: journ@univ.kiev.ua*

У статті проаналізовано інформаційну складову сучасних військових конфліктів. Особливу увагу автор приділяє аналізу інформаційно-психологічної та медійної складової військової інтервенції Російської Федерації проти України. Окремо йдеться про роль ЗМІ як інструментів впровадження інформаційних впливів або інформаційно-психологічних операцій.

Ключові слова: інформаційна війна, інформаційно-психологічний вплив, збройний конфлікт, смислова війна, пропаганда, дезінформація, інформаційна безпека.

Трагічні події на Донбасі та в Криму, які розпочалися навесні 2014 року, експерти називають гібридною війною з боку Росії стосовно України. В сучасному світі будь-яка війна є гібридною, тобто не обмежується лише збройним протистоянням, а має ідеологічну, пропагандистську, дипломатичну, економічну, інформаційну складові.

Особливістю російсько-української війни на Сході України є її надпотужна інформаційно-психологічна складова. За висновками доктора політичних наук Андрія Манойла [1] інформаційна війна (англ. Information war) – термін, що має два значення:

- 1) вплив на цивільне населення та/або військовослужбовців іншої держави шляхом поширення певної інформації. У цьому сенсі також використовується термін психологічна війна – психологічний вплив на цивільне населення і (або) військовослужбовців іншої держави з метою досягнення політичних або суто військових цілей.
- 2) цілеспрямовані дії, вжиті для досягнення інформаційної переваги шляхом нанесення шкоди інформації, інформаційним процесам та інформаційним системам противника при одночасному захисті власної інформації, інформаційних процесів та інформаційних систем.

Об'єктом інформаційної війни є як масова свідомість, так і індивідуальна. Інформаційний вплив може здійснюватися як на тлі інформаційного шуму, так і в умовах інформаційного вакууму. Засобами ведення інформаційної війни є будь-які засоби передачі інформації – від ЗМІ до пошти і пліток.

Інформаційний вплив містить спотворення фактів або нав'язує аудиторії емоційне сприйняття, вигідне стороні агресора. Зазвичай, методами інформаційної війни є викид дезінформації, або подання інформації у вигідному контексті для агресора. Ці методи

дозволяють спотворювати оцінку того, що відбувається, деморалізувати громадян, і, в перспективі, забезпечити перехід на сторону інформаційного агресора.

Принципи ведення державної інформаційної політики в умовах агресії запропонував російський вчений Андрій Манойло у своїй монографії «Государственная информационная политика в особых условиях» [2]. Як показує час, Росія взяла цю теорію на озброєння і з успіхом для себе використовує її у своїй агресивній зовнішній політиці по відношенню до України, Грузії тощо. Професор Манойло, на прикладі війни в Іраку одним з перших запропонував термін інформаційно-психологічної війни, назвавши її війною нового покоління: «Спостерігаючи з екранів телевізорів за «дивною» війною в Іраку, світ побачив появу війн нового покоління – інформаційно-психологічних, в яких власне бойові дії відіграють підлеглу сервісну роль, а план збройної кампанії будується за правилами і відповідно до сценарію піар-впливу на власних громадян, на громадян політичних союзників і опонентів, і на міжнародне співтовариство в цілому» [2, с. 108].

Інформаційна кампанія в російських ЗМІ, що супроводжує війну на сході України, повністю ґрунтується на теорії А. В. Манойла. Але інформаційна війна Росії спрямована не тільки на свідомість росіян та пересічних українців, але й на громадян тих країн, які в тій чи іншій мірі негативно ставляться до політичного курсу Кремля. А. Манойло вважає, що «інформаційно-психологічна війна – це і є бойові дії, сплановані відповідно до піар-сценарію, мета яких – не знищення живої сили і техніки противника, а досягнення бажаного для сторін піар-ефекту» [2, с. 115].

В Україні вивченням проблем інформаційних війн займається визнаний фахівець у сфері комунікативних технологій, доктор філологічних наук, професор Георгій Почепцов. У своїй статті «Информационная политика и безопасность современных государств» [3] Георгій Почепцов зробив детальний аналіз щодо інформаційної політики та безпеки, які проводять провідні країни світу. Світовий досвід свідчить про ефективність такого інструменту інформаційної політики як «соціальна пропаганда» та «війна ідеологій».

«США сильніші саме в неформальній ідеології. Вона створюється і утримується літературою, мистецтвом, медіа. США захищають і просувають свою ідеологію засобами кіно і телебачення, що в сучасному світі також є варіантом зброї, хоча і м'якої сили» [3]. Георгій Почепцов приходить до висновку про необхідність посилення соціальної складової інформаційної безпеки та наводить наступний набір таких завдань гуманітарного порядку, з якими стикається будь-яка держава :

- тактичне управління масовою свідомістю;
- створення і утримання домінуючої картини світу в освіті та інших інформаційних потоках стратегічного характеру;
- управління інформаційним порядком денним (agenda setting);
- управління альтернативними поглядами;
- стратегічне управління масовою свідомістю;
- утримання альтернативи від інформаційного мейнстріму.

Проаналізувавши вплив інформації в міжнародних відносинах у внутрішній та зовнішній політиці провідних держав професор Почепцов робить висновок щодо безза-

перечних переваг інформаційного компоненту сучасних конфліктів. «Значне посилення інформаційної зброї змушує переглядати типи загроз, оскільки прийшов час зброї мирного часу – інформації. Перебудова і оксамитові революції, кольорові революції, включаючи арабські, – все базувалися на інтенсивному використанні саме інформаційного компонента, за допомогою якого були переграні всі інші варіанти сил» [3].

Глибокий аналіз теорії походження та розвитку інформаційних війн у сучасному світі зробив американський журналіст Філіп Тейлор. У своїй книзі «Глобальні комунікації, міжнародні відносини та ЗМІ починаючи з 1945» [5]. Тейлор доводить, що стрімкий розвиток цивілізації, нових технологій масових комунікацій має кардинальний вплив на розвиток міжнародних відносин у сучасному світі. «Починаючи з ХХ-го сторіччя ЗМІ реально впливають на розвиток нової світової історії», – стверджує Філіп Тейлор. Тейлор детально аналізує вплив ЗМІ на розвиток міжнародних подій під час так званої «холодної війни», війни у В'єтнамі та Перській затоці. Саме революція у технології комунікацій призвела до появи так званих наддержав. Тейлор стверджує, що глобального впливу масових комунікацій на розвиток подій ще не відчувалось у роки Другої світової війни і навіть під час конфлікту навколо Фолклендських островів 1982 року. Але під час війни у Перській затоці проявилась кардинальна та водночас небезпечна роль ЗМІ. ЗМІ під час цієї війни самі стали суб'єктом конфлікту, а не стороннім спостерігачем. Нерідко ЗМІ свідомо виконували функцію дезінформаторів. Наприклад, коли ЗМІ неодноразово давали інформацію, що атаку на Ірак буде розпочато з моря, тоді як насправді армія Хусейна була атакована з суші. Інший приклад, коли трагічні події у Перській затоці, які супроводжувались чисельними людськими жертвами, висвітлювались на телебаченні як «кібервійна», а не реальна трагедія, яка відбувається на планеті.

Можна навести безліч прикладів щодо інформаційної агресії Росії проти України з новітньої історії. Вже в перші хвилини після штурму та захоплення Донецької державної телерадіокомпанії 27 квітня 2014 року (якому, до речі, ніяк не протидіяли українські правоохоронці), у центральну ефірну апаратну зайшли сторонні фахівці, які дуже швидко налаштували на частоті державної ТРК трансляцію каналу «Росія 24». Те саме стосувалося і державного радіо, де на частоті першої програми Національного радіо України у Донецькій області було включено «Радіо Росії». Вже на початку травня 2014 року у Донецькій та Луганській областях у аналоговому та цифровому наземному ефірі були відсутні такі потужні українські мовники як «Інтер», «1+1», «Україна», ICTV, «5 канал». На їх частотах з того часу і до сьогодні відбувається трансляція російських телеканалів: ОРТ, НТВ, РТР, Росія 24. Так само з ефіру зникли регіональні мовники. Обмеження, за наказом керівників самопроголошених республік, торкнулись і абонентів операторів кабельного телебачення та Інтернет-ТВ (IPTV). Дивлячись на легкість, з якою агресори заволодили як аналоговим, так і цифровим ефірним наземним телебаченням України, можна стверджувати про недостатній рівень національної інформаційної безпеки, або небажання протидіяти в першу чергу на технологічному рівнях, стосовно захисту власної інформаційної інфраструктури.

Смислова або інформаційно-психологічна війна спочатку перемагає уми і тільки потім захоплює території. Очевидно, що саме завдяки тотальному домінуванню в інформаційному просторі ще навіть на територіях контрольованих Україною, як результат потужного інформаційного впливу з боку агресора, пересічні громадяни Слов'янська, Маріуполя та інших міст Сходу повірили в жахи «Правого сектора», на кшталт «розп'яття хлопчика», та вважали українських військових агресорами. Професор Георгій Почепцов називає інформаційну політику Росії стосовно України «першою смисловою війною у світі», маючи на увазі останні події на сході України та анексію Криму [4].

Саме телебачення завдяки візуалізації стає найпотужнішим засобом інформаційно-психологічної війни. Г. Почепцов це називає смисловою війною. «Смислова війна рухається образами. Образ – це символ, переведений в емоційну площину. Режими можуть падати через смерть однієї людини або самоспалення іншого. Образ включає світ емоцій, де немає місця раціональним міркуванням. Смерть і самоспалення, які ставали спусковими гачками революцій, яскраво ілюструють поняття «жорстокість режиму». Загалом смислова війна, яка сьогодні розгорталася на наших очах, не має чітких аналогів в історії. У ній з російського боку діяли військові без розпізнавальних знаків, але зі зброєю, а з українського – хоч і з розпізнавальними знаками, але без зброї. Їх начальники як мантру повторювали: «Якщо застосуєте зброю, буде як у Грузії». Але й без застосування зброї вийшло, як в Грузії. І цей незрозумілий страх паралізував дії політиків і військових. А породження подібного страху також є метою смислової війни. Точно так перед воїнами Чингізхана розповсюджували чутки: якщо місто не здається татаро-монголам, його все одно захоплюють, а жителів поголовно вирізують. Подібний негативний генератор чуток працював і стосовно Криму. І він спрацював майже однотипно: Крим реально був зданий [4].

У сучасному світі відбувається бурхливий розвиток масових комунікацій, але водночас виникла проблема: «Чим більше ви знаєте, тим менше розумієте». Тому одним з головних завдань ЗМІ та журналістів є визначення у бурхливому потоці інформації справжніх орієнтирів розвитку цивілізації. Дуже важливим є моральний аспект в роботі працівників ЗМІ. Згадаємо трагічні події у Китаї на пекінській площі Тяньаньмень у 1989 році, революції у країнах Східної Європи на початку 90-х, коли саме ЗМІ ефективно сприяли перемозі ліберальної демократії над авторитаризмом. Але є і інші приклади, коли інформаційні технології, наприклад, радіо, слугували пропаганді фашизму у Німеччині, сталінізму у Радянському Союзі, геноциду у Боснії та Руанді.

Інформація сьогодні є справжньою потужною силою в руках влади. Але інформація сама собою є сировиною. Саме тому уряди тоталітарних держав намагаються контролювати ЗМІ з метою впливу на свідомість і дії людей. Це явище у сучасному світі називають пропагандою нового типу, яка використовує насамперед психологічний вплив. Незважаючи на це, медіа повинні забезпечувати вільний доступ до неупередженої правдивої інформації.

Список використаної літератури

1. Манойло А. В. Информационно-психологическая война: факторы, определяющие формат современного вооруженного конфликта.– Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://psyfactor.org/lib/psywar35.htm>
2. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях: монография / А. В. Манойло. – М. : МИФИ, 2003. – 388 с.
3. Почепцов Г. Г. Информационная политика и безопасность современных государств. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://psyfactor.org/psyops/infowar6.htm>
4. Почепцов Г. Г. Первая смысловая война в мире (Украина, Крым, Россия). – Статья. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/31194>
5. Philip M. Taylor. Global communications, international affairs and the media since 1945 / Philip M. Taylor. Taylor & Francis e-Library, Routledge. – 2003, 248 p.

References

1. Manoilo A. V. Informatsionno-psykholohycheskaia voina: faktory, opredeliaiushchye format sovremennoho voooruzhennoho konflykta.– Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupa: <https://psyfactor.org/lib/psywar35.htm>
2. Manoilo A. V. Hosudarstvennaia informatsionnaia polytyka v osobykh uslovyakh: monohrafiia / A. V. Manoilo. – M. : MYFY, 2003. – 388 s.
3. Pocheptsov H. H. Informatsionnaia polytyka i bezopasnost sovremennykh hosudarstv. – Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupa: <http://psyfactor.org/psyops/infowar6.htm>
4. Pocheptsov H. H. Pervaia smyslovaia voina v mire (Ukraina, Krym, Rossiia). – Stattia. – Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupa: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/31194>
5. Philip M. Taylor. Global communications, international affairs and the media since 1945 / Philip M. Taylor. Taylor & Francis e-Library, Routledge. – 2003, 248 p.

Стаття надійшла до редколегії 06.09.2018

Прийнята до друку 12.09.2018

UKRAINE ON THE FIRST INFORMATION FRONT

Oleh Dzholos

*Institute of Journalism Taras Shevchenko National University of Kyiv,
 Melnikova Str., 36/1, Kyiv, 04119, Ukraine,
 e-mail: journ@univ.kiev.ua*

This article analyses informational basis of current military conflicts. The author focuses on informational, psychological and mass media basis of Russian military intervention in Ukraine. Mass media, especially television, is used as an instrument of the significant impact of information influence .

The author of this article shows the examples of information aggression of Russia in Ukraine in 2014 year, when he was a witness of a seizure of Donetsk State Television and Radio company. All the Ukrainian mass media were blocked.

All those frequencies are used by Russian state and private companies up to now. The cable television and IPTV suffered from limitation too. When analyzing the seizure of information space, the author comes to conclusion that the level of state information security leaves much to be desired. The national authorities do not understand that we must protect our information infrastructure.

The information war wins minds of people at beginning, but then it occupies territories. The ordinary citizen of Donetsk, Gorlovka, Mariupol believed in the crucified boy and they saw the enemies in our Ukrainian army only because of the Russian total domination in information field. The author of this article shows the powerful force of the information psychological war. There is a boom in the development of mass media, but we have a problem: the more we know, the less we understand. That is why the author assumes that the most important task for mass media is to find the way how to develop our civilization. The moral aspect is very important for mass media workers. Regardless, the mass media must guarantee free accesses to information.

Key words: information war, information and psychological impact, armed conflict, semantic war, propaganda, disinformation, information security.